

International
SOCIAL SCIENCES
STUDIES JOURNAL

SSSjournal (ISSN:2587-1587)

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:41
sssjournal.com

pp.4299-4311
ISSN:2587-1587

2019
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 13/07/2019 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 26/08/2019
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 26.08.2019

AMERİKALI EVANJELİKLER ÜZERİNE BİR İNCELEME

A STUDY ON AMERICAN EVANGELICALS

Dr. Öğr. Üyesi, Selahattin ÖZ,

Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fak. Tefsir Anabilim Dalı, Bursa/TÜRKİYE

Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1697>

Reference : Öz. S. (2019). "Amerikalı Evanjelistler Üzerine Bir İnceleme", International Social Sciences Studies Journal, 5(41): 4299-4311.

ÖZ

Bu makalede;¹ Evanjelist hareket (Evanjelist değil) önce kavramsal çerçevesiyle incelenmiş, ardından birbiriyle ilişkili ve köken itibarıyla yakın olması sebebiyle Türkçe ve İngilizce kullanımında sıklıkla karıştırılan Evanjelist-Evanjelist kavramlarının ayrımı, doğuşu ve tarihsel süreci, bu akımın mensuplarının temel dini inançları, siyasi ve ideolojik yapıları, sayıları gibi hususlar çalışmanın konularını teşkil etmiştir. Amerika'da dini, siyasi ve ekonomik olarak güçlü bir hareket olması bakımından özellikle Güney Baptist Evanjelist hareketi merkeze alınmıştır. Bu araştırma; İngilizce yazılı ve görsel matbu ve internet üzerinden yapılan yayınların yanı sıra, Amerika'daki özellikle üniversite ve kiliselerde yaptığımız anket çalışmaları, mülakat ve bireysel sohbetlerden istifade edilerek hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Amerikalı Evanjelistler, Protestanlık, Muhafazakar Hristiyanlık, Fundamentalizm

ABSTRACT

In this paper, it is aimed to analyse Evangelical movement (not Evangelist) first in terms of conceptual framework then difference between the concepts, namely Evangelist-Evangelic, which are closely related and confused in Turkish and English usage. Its origins and historical process, basic faiths of followers, political ideological structures and number of followers are among the subjects of this paper. Southern Baptist Evangelical movement is especially the centre of this paper because of the fact that it is a strong movement in terms of religion, politics and economics in USA. This paper is written using printed and visual sources, especially survey studies conducted in universities and churches, interviews and particular talks in USA.

Key Words: American Evangelicals, Protestantism, Conservative Christianity, Fundamentalism

1. GİRİŞ

Evanjelistler, Papa gibi belli bir otoriteye, mezhebe ve siyasi görüşe mutlak anlamda tabi olmayan bir "akım" ya da "hareket" olduğu için, bu kavramın genel geçer ve herkesçe kabul görmüş bir tarif ve tasvirini yapmak çok zordur. Aslında bu sorunun kaynağında Katolik dünyadan kopan Protestan düşüncesindeki akıl almaz karmaşıklık hali vardır. Yani İslam'daki itikadi, fihhi veya siyasi mezheplerde olduğu gibi sınırları net olan bir tasnif yapmak, Hristiyan dünyası için söz konusu değildir. Sıradan Hristiyanlar bir kenara, papazlara bile konunun daha iyi anlaşılabilmesi adına bir tasnif ya da açıklama yapması talep edildiğinde, cevap vermede zorlandıkları, tatminkâr bir yanıt veremedikleri hatta çoğu zaman cevap veremedikleri görülmektedir. Aynı mezhebin

¹ Bu çalışma; Diyanet İşleri Başkanlığına sunulmak üzere 2008-2009 yıllarında 8 ay süreyle Washington'da bulunan Georgetown Üniversitesinde bir proje kapsamında yaptığım "Evanjelistler ve Hz. Peygambere Yaklaşımları" başlıklı üç bölümlü çalışmamın ilk bölümünden istifade edilerek hazırlanmış, çalışmamın orijinalinde yer alan anket, anket sonuçları ve değerlendirmeleri, makale formatını aşacağı için ayrı bir makale olarak yayınlanmak üzere çıkarılmıştır.

müntesipleri arasında belirgin farklılıkların olduğu, mezheplere isimlerini veren sorunların ya da ana çizgilerin kaybolup bilinmediği ve İsa Mesih'e inancın dışında, sınırları belli olan bir sistem ve teolojinin bulunmadığı karmaşada, az da olsa, *bütün mezheplerde müntesibi olan Evanjelik hareketin*, üzerinde herkesin mutabık kalabileceği bir tanımlamasını yapmak çok zor olduğundan, tanımlamalar da Evanjeliklerin genel özelliklerinden hareketle yapılmaktadır.

2. EVANJELİKLER: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İki bin sene önce Hz. İsa'nın muştusunu dünyaya yaymakla sorumlu olan masum Havariler, *Evanjelist* ismiyle müsemma olmakla beraber günümüzde kelimenin anlam kayması ve genişlemesi sebebiyle farklı bir hüviyet kazandığını görmekteyiz. Ancak yine bu kelimedenden türeyen bir de *Evanjelik* kavramı vardır ki, bu kavram bilinenin ve görülenin çok ötesinde bir mana ve muhteviyata sahiptir. Türkiye'de, hatta Amerika'da bu iki kelime büyük ölçüde hatalı olarak birbirilerinin yerine kullanılır ve bu alana vukufiyeti olmayan kimselerce neredeyse hiç bilinmez. "Evanjelik" kavramı, "iyi haber" anlamına gelen Yunancadaki "Evangelion" kelimesinden gelmekte ve en genel anlamıyla Evanjelik bir Hristiyan da, İsa'nın ölümü ve ardından yeniden dirilip göğe yükselişiyle ilgili "iyi haberi" bütün insanlara yaymak isteyen kimseye denmektedir.² Bu yönüyle her iki kelime birbiriyle benzeşmekte; dolayısıyla karıştırılması da sık sık görülebilmektedir. Hemen hemen bütün Hristiyan mezheplerde az ya da çok bulunan bu gibi kimselerin kitlesel ve müşterek yürüttükleri bu faaliyete Evanjelisizm denmekte ve bu hareket bir mezhep olarak adlandırılmayıp "akım" olarak ifade edilmektedir. Kavramın yayınlanıp kayıtlara geçen ilk kullanımı, konu hakkında her ne kadar farklı değerlendirmeler yapılsa da, 1531 yılına kadar gitmektedir.³ Bununla birlikte Evanjelik kavramının Evanjelist kavramıyla ilişkili olduğu ve köken itibariyle Kutsal Kitaba dayandığını söylemek de mümkündür.⁴ Bir başka açıdan bakıldığında, XVI. Yüzyılda Almanya merkezli Reform hareketleriyle başlayan ve Katolik kilisesine karşı duruş sergileyen Protestan/Hristiyan kimseler ya da kiliseler Evanjelik ismiyle nitelendirilebilmektedir. Ancak yine de kavramın, herkesin üzerinde ittifak ettiği bir tanımı olmadığının altını çizmek gerekir.⁵

"Evanjelik" kavramı, en genel anlamıyla, sadece Kutsal Kitabın mahza otoritesine inanan bir Hristiyanı ifade etmekle beraber, günümüzde özellikle Protestan Kilisesinde 'yeniden kişisel ihtida' (reborn) ve 'Tanrı ile bireysel ilişkiye' vurgu yapan, Kutsal Kitabın hiçbir şekilde 'yanılmazlığına' ve 'mutlak otoritesine' inanan, muhafazakar, kimi zaman aşırı muhafazakar ve hatta bazen fundamentalist/radikal kişilere verilen bir ad olmakta; bu gibi Protestan kimse ve kiliselerin oluşturduğu hareket veya akıma da "Evanjelisizm" denmektedir.⁶ Evanjelikler, Hz. İsa'nın öğretisini yayma ve tüm dünyaya hakim kılarak bütün insanları Hristiyanlaştırma konusunda son derece azimli, siyasi konularda genellikle, dini konularda ise tamamen muhafazakar yaklaşımları olan kimselerdir. Evanjeliklerin özellikleri maddeler halinde şu şekilde belirtilebilir:

- 1- Kutsal Kitabın, yani hem İncil hem de Tevrat'ın her türlü hatadan tamamen masum olduğuna inanma,
- 2- Kutsal Kitabın tamamı, kelime kelime yanlıştan muaf Tanrı kelamı olduğu ön kabulünden hareketle, literal biçimde okunması gerektiğine ve özellikle Evanjeliklerin çoğunluğuna göre yegane kaynak olan bu kitabı okuyan herkesin, kutsal Ruhun doğrudan kendilerine vereceği ilham ile onu doğru bir şekilde anlayıp yorumlayabileceğine inanma,

² Richard Quebedeaux, *The Worldly Evangelicals*, Harper & Row, San Francisco 1978, s.6; Stanley J. Grenz, *Revisioning Evangelical Theology – A Fresh Agenda for the 21st Century*, InterVarsity Press, Downers Grove, Illinois 1993, s.21; Mark A. Noll, *The Rise of Evangelicalism: The Age of Edwards, Whitefield and the Wesleys*, Inter-Varsity, MI 2004, s. 16; Jeffery P. Dennis, *Evangelical Christians*, GLBTQ, Chicago 2004, s. 1.

³ David Bebbington, *Evangelicalism in Modern Britain: A History from the 1730s to the 1980s*, Grand Rapids, MI, Baker 1992, s. 1. Evanjelik kavramının bir kişi bir akım ya da bir hareket olarak ilk defa kullanımına ilişkin tartışmaların detayı için bkz.: Kenneth J. Steward, "Did evangelicalism predate the eighteenth century? An examination of David Bebbington's thesis", EQ 77.2 (2005), ss. 135-153.

⁴ Merold Westphal, "The Ostrich and the Boogeyman: Placing Postmodernism", *Christian Scholars Review* 20 (December 1990) s.15.

⁵ Ted G. Jelen, *Encyclopedia of American Religion and Politics*, Facts On File, NY 2003, s. 157.

⁶ Jelen, a.g.e., a.y.

- 3- Literal biçimde okunan bu kutsal Kitaptan geçmiş ve geleceğe yönelik işârî yorumlar çıkararak kehanetlerde bulunma ve bunların gerçekleşmiş olduğuna/gerçekleşeceğine yürekte inanma,
- 4- Ortaya konan bu kehanetlerin, dünyanın sonunun habercisi olduğu gerçeğini sürekli gündemde tutma; özellikle son yüzyılda ortaya çıkan tabii afetlerin Kıyametin çok yakında kopması ve İsa Krallığının kurulmasının en büyük delil ve alameti olarak görülmesi ve bu sebeple bu sürecin oluşmasını kolaylaştırma, adeta felaket senaryolarıyla dünyanın sonunun geldiğine inanmak ve diğer insanları bu duruma inandırma,
- 5- İncil ayetlerinde belirtilen "...You must be born again."⁷ ifadesinden hareketle (Reborn/Revival), bir kimsenin her ne kadar Hristiyan bir ailede doğup büyümüş bile olsa, gerçek anlamda bir Hristiyan olmadığı, Hristiyan sayılabilmek için ancak kişinin bilinçli bir tercihle İsa'ya tam anlamıyla teslim olması, O'nu kurtarıcı kabul edip O'nunla bireysel ilişki kurmasıyla mümkün olabileceği beyan edilir. Bu durum da; dini inançların yeniden inşası bakımından yeniden doğma, aktif ve popüler olma, uyanma, canlanma ve dinen diriliş halidir.⁸

2.1. Evanjelist-Evanjelik Ayrımı

Her Evanjelik aynı zamanda bir evanjelist iken bütün evanjelistler Evanjelik olmamakla beraber büyük bir kısmı için Evanjelik ifadesini kullanmak mümkündür. Dini bakımdan İsa Mesih yoluyla dünya hakimiyetini elde etmeye çalışan *Evanjelikler*, misyoner olarak gittikleri yerlerde insanları sadece Hristiyanlaştırmakla kalmazlar; dili, rengi, uyruğu vs. ne olursa olsun İsa'nın ordusuna katılan herkesin, bulunduğu bölgede Hristiyan bir misyoner gibi yetişip faaliyet göstermesini isterler. *Evanjelistler*, genel anlamda İsa'nın mesajını ulaştırmakla yükümlü masum bir misyoner olarak düşünülürken; Evanjelik, bu hedefe ulaşmada siyasi, iktisadi ve hatta askeri imkânları kullanma/kullandırma ya da bu durumlarda muhtemel riskleri göze alabilme potansiyeline sahip Protestan bir Hristiyan olarak algılanır.⁹ Evanjelist kavramı, Hristiyan literatüründe kökeni Hz. İsa dönemine kadar giden ve bütün Hristiyanlara göre muteber, makbul ve makul dini bir kavram olmasına karşın; Evanjelik kavramı, dini boyutunun ötesinde aynı zamanda siyasallaşmış, kimi liberal ve ılımlı Hristiyanlar tarafından hoş görülmemeyen hem dini hem akli hem de bünyesinde eylemi barındıran modern bir kavramdır. Hatta bir kısım muhafazakar Hristiyanlar, bu tabirin kendileri için kullanılmasından rahatsızlık duymanın ötesinde, kendileriyle konuşulduğunda konuya dair yorum yapmaktan çekinmekte ancak kendileri için Evanjelist kavramının kullanılmasında herhangi bir beis görmemektedirler. Günümüz itibarıyla çok az kimse kendisi için Evanjelik sıfatının kullanılmasını uygun görür ancak kilisede ayinleri yöneten din adamları kurumsal olarak kendilerinin Evanjelik olduklarını açıkça söylerler.¹⁰

2.2. Evanjelik-Fundamentalist Ayrımı

Kökleri 16. yüzyıldaki Protestan Reformlarına kadar giden Evanjelik düşünce sistemi, Amerika'daki "İkinci Büyük Uyanış" (Second Great Awakening 1830-1860) sonrası ciddi anlamda yükseliş trendine girerek radikalleşme eğilimi büyük bir ivme kazanmış, nihayet geleneksel ve muhafazakar Evanjelikler, 1920'lerden sonra "Fundamentalistler" olarak anılmaya başlanmıştır. Bu hareketin müntesipleri sadece inançsız kesimi hedef kitle olarak tayin etmemiş, aynı zamanda Katolikleri ve hatta kiliseye devam etmeyen Protestan Hristiyanları da bu misyonda ulaşılması gereken insanlar olarak görmüşlerdir.¹¹

⁷ Yuhanna, 3/3-7.

⁸ Kavramın Amerikan toplumunda ne anlama geldiğine dair yapılan detaylı bir anket çalışması için bk. Ellison Research: *America's Definition: What is an Evangelical*, Phoenix, AZ 2008.

⁹ Bu durum bütün Evanjelikler için söz konusu olmasa da çoğunluğu için geçerli bir durumdur.

¹⁰ Jim Willes, *Armageddon now: the end of the world A to Z*, Visible Ink Press, Detroit 2006, s. 189.

¹¹ Mark A. Noll, *The Rise of Evangelicalism: The Age of Edwards, Whitefield and the Wesleys*, Inter-Varsity, MI 2004, s. 16.

Evanjelik Hristiyanlar arasında 1920'lerde sosyal ve teolojik konulara yaklaşımın militan mı, bilimsel mi olması gerektiğine dair fundamentalist-modernist ya da muhafazakar-liberal tartışması yaşanıyordu. Yine bu dönemde fundamentalistler, hem teolojik anlamda modernizme, hem de modernizmin doğurduğu kültürel deformasyona militanca karşı çıkan Evanjelik Hristiyanlardı.¹² Aslında denilebilir ki, XX. yüzyılın ilk çeyreğinde gerek teolojik ve politik gerekse sosyal konularda fundamentalist-modernist ayrımı ortaya çıkmıştı ve Evanjelikler, kendilerinin fundamentalist olarak nitelendirilmelerini istiyorlardı.¹³

Evanjeliklerden kimlerin fundamentalist olup olmadığını tespit etmek kolay bir iş değildir; ancak genel bir ifadeyle her fundamentalist Evanjelik kabul edilirken her Evanjelik fundamentalist kabul edilmemektedir. Kurumsal bazda meseleyi ele alacak olursak, Amerika'daki birçok Hristiyan mezhep arasında Evanjelik olup liberaller ya da modernistlerden ayrılmayanlar ya da Promise Keepers, InterVarsity Fellowship, Campus Crusade for Christ vb. organizasyonlara sıcak olup bunlarla ilişkisi olanlar oldukça muhafazakar olmakla beraber fundamentalist kabul edilmezler. Diğer bir ifadeyle bu gibi Evanjelikler, ılımlı ya da mutedil Evanjelikler olarak bilinir. Bununla birlikte ülke çapında tanınan en meşhur Evanjeliklerin çoğu bizzat kendilerini Fundamentalist olarak tanımlamaktadır.¹⁴

İncil'in, "Elçilerin İşleri" başlıklı bölümünde, "Biz gördüklerimizi ve işittiklerimizi anlatmadan edemeyiz."¹⁵ ifadesinden ilham alan Evanjelikler, fundamentalist olsun ya da olmasın, "Tanrı Krallığını" oluşturmak için adeta gönüllü bir asker edasıyla bütün dünyayı Hristiyanlaştırma adına bütün enerjilerini sarfederler.

2.3. Evanjeliklerin Sayısı

Amerika'nın en ünlü ve etkili, aynı zamanda Güney Baptistlerin lideri olan Pat Robertson'ın açıklamasına göre Evanjeliklerin sayısı hayli yüksek gözükmektedir. Ayrıca bu sayıyı verirken İsrail'e olan gönül bağına dair çok dikkat çekici ifadelere yer vermektedir: "İki milyanın çok üzerinde bir oranla bugün Hristiyanlık, dünyada en hızlı yayılan bir dindir. Yirmi yıl zarfında bu rakam üç milyara çıkacaktır. Bunların en az altıyüz milyonu Kutsal Kitaba tam inancı olan ve İsrail'i şevkle destekleyen Evanjelik ve Karizmatiklerdir.¹⁶ Yirmi yıl içerisinde bu rakam bir milyar seviyesine ulaşacaktır. İsrail; Çin, Hindistan, Endonezya ve Afrika'nın tamamında, Güney ve Kuzey Amerika'da milyonlarca Hristiyan dosta sahiptir."¹⁷ Amerika'daki Evanjeliklerin sayısı ile ilgili yapılan değerlendirmelerde birbirinden farklı oranlar verilmekte ve genellikle konuya ideolojik ve dini bir taassupla yaklaşıldığı gözlenmektedir. Bununla beraber; bağımsız araştırma şirketlerinin yaptığı anketlere bakıldığında, Amerika'daki Evanjeliklerin sayısına dair verilen rakamların, Amerika'nın bugünkü nüfusunun, % 25 ile % 35 civarında bir orana tekabül ettiği anlaşılmaktadır. Bu oran Amerika'nın nüfusuyla mukayese edildiğinde, Amerika'da takriben 80 ile 100 milyon arasında Evanjelik olduğu ortaya çıkmaktadır. Aslında bu rakamlar Amerika'daki Evanjeliklerin ciddi anlamda bir kriz döneminden geçtiğini göstermektedir. Her ne kadar Evanjelik cephede bu rakamlara ve düşüşün olduğuna yönelik itirazlar olsa da, sağduyulu ve mutedil Evanjeliklerin bu durumun farkında olup yeniden strateji geliştirme gayreti içerisinde oldukları ve kendi kendilerine özeleştiriyi yaptıkları bizzat yazdıkları yazıların konu ve muhtevalarından anlaşılmaktadır. Nitekim 15-20 sene öncesine kadar Evanjeliklerin, Amerikan nüfusunun en azından % 70 ile % 80 arasında bir rakamını oluşturduğu bilinmekteydi. Zaten % 15 oranla Katolikler, % 5 ya da % 10 oranıyla da diğer dinler kalan dilimi tamamlamaktaydılar.¹⁸ Michael Spencer imzasıyla 10 Mart 2009'da The Christian Science Monitor'de "Yaklaşan

¹² George Marsden, *Fundamentalism and American Culture*, Grand Rapids, Eerdmands 1987, s. 4.

¹³ Jim Willes, *Armageddon now : the end of the world A to Z*, s. 190.

¹⁴ Davis Bunn, "Evangelical And Post-Evangelical Christianity", *European Judaism: A Journal for the New Europe*, Vol. 38, No. 1 (Spring 2005), s. 10.

¹⁵ Elçilerin İşleri, 4/20.

¹⁶ Karizmatikler; radikal bir tarzda Kutsal Kitap'la birlikte ziyadesiyle Kutsal Ruh'a inanıp ona vurgu yapan, Tanrı ile olan bireysel ilişkiye çok önem veren ve dini tedavi yöntemleriyle Tanrıdan şifa bekleyen Evanjeliklere yakın Pentecostal Protestanlardır.

¹⁷ <http://www.patrobertson.com/Speeches/IsraelLauder.asp>, 07.04.2009.

¹⁸ Detaylı bilgi için bk. Barry A. Cosmin ve diğerleri, *American Religious Identification Survey (ARIS 2008) Summary Report*, Trinity College, Hartford, Connecticut 2009.

Evanjelik Yıkılış” başlıklı yayınlanan bir makalede *Evanjelisizmin*, yıkılmanın eşliğinde olduğu ve 10 yıl içerisinde Evanjelik dünyada büyük bir çökmenin meydana geleceği istatistik bilgilere dayandırılarak madde madde gerekçeleriyle birlikte açıklanmaktadır. Bu makalenin ardından, destek ya da eleştiri mahiyetinde, onlarca yazı yazılmış konu farklı açılardan yorumlanıp tartışılmış ve halen güncelliğini korumaktadır.¹⁹

Evanjelik düşüncenin çöküşe geçmesiyle misyonerlik faaliyetlerinin daha muhafazakâr bir tutum içerisine gireceği de, yapılan ayrı bir değerlendirmedir. Bu aşırı tutum, Evanjeliklerin genel olarak İncil’i anlama, yorumlama ve vaazlarındaki üsluba da yansımış ve nihayetinde özgürlükler ülkesi diye nitelenen bir ülkede Evanjelikler, Amerikan toplumu için son derece marjinal bir düzeye gelerek insanları adeta Cennetlikler ve Cehennemlikler diye kamplara ayırdıkları için toplumdaki büyük ölçüde kopmuşlardır. Evanjelik eğilimin hemen bütün Protestan mezhepleri arasında büyük ölçüde azaldığı ve hatta çöküş trendine girdiğine dair kitap, dergi ve gazete gibi yayınlarda birçok değerlendirme görmek mümkündür.²⁰

Evanjelik hareket bugün itibarıyla büyük ölçüde canlı ve enerjik görünmekle beraber, teolojik ve entelektüel anlamda derinliğinin olmaması ve birtakım zafiyetlerinin olması sebebiyle çok fazla efor sarfetse de uzun vadede, belki orta vadede sekteye uğrayacağına dair ipuçları vermektedir. Toplumdaki sıradan insanların dini yapılarından bahsettiğimizde sadece İsa’ya olan inanca dayalı bir dinin ‘Tanrıyı ve komşuyu sevme’ gibi izafi bir kavram üzerine inşa edilerek bunun dışında kutsal kitabına dayalı olarak somut bir şey önermemesi; sosyal adalet, aile hukuku, evlilik vb. konularda herhangi bir düzenlemeye gidememesi, nitelik ve nicelik bakımından da her geçen gün düşüşte olarak sadece gençlerin enerji ve desteğiyle ayakta kalan bir akım halinde varlığını sürdürmesi, bu hareketin ileri gelenleri tarafından da üzerinde düşünülen ve tedirgin olunan bir konudur.

2.4. Evanjeliklerin Doğuşu

Evanjeliklerin ortaya çıkmalarının en büyük sebeplerinden birisi Liberalizmdir. Takriben 40-50 yıl öncesine kadar dini duyguların büyük ölçüde hakim olduğu, özellikle yetmişli yıllardan sonra çok ciddi oranda siyasallaşmış ve tüm dünyaya hakim olma gayreti içerisinde bulunan Evanjelik düşüncenin veya hareketin ortaya çıkışı, liberal teolojinin Hristiyan dünyada popülerlik kazanması neticesinde, karşı bir mücadele geliştirerek bunu reddetmek amacıyla olmuştur. 1920’lerde Amerika’nın kuzey eyaletlerinde dini mezhepler arasında çok ciddi bir savaş söz konusuydu ve bu durum Amerika tarihinde fundamentalist-modernist mücadelesi olarak bilinir. Bu savaşta merkezde yer alan geniş Hristiyan kitle, modernistlerin hem liberallere hem de fundamentalistlere pozitif bakması sebebiyle modernistlerin yanında yer alması neticesinde modernistler tarafından kazanıldı. 1920 ve 30’larda fundamentalistler modernizme karşı iki ayrı grup olarak cevap vermekteydiler: Çoğunluğu oluşturan ayrılıkçı birinci grup, liberal ve modernist olan mezheplerden tamamen ayrılmayı dini bir vecibe olarak görüyorlardı. Bu birinci grup, inançlarını savunma konusunda militan bir özelliğe sahipti. Marsden’in ifadesiyle bu dönemdeki fundamentalistler, Evanjelik Hristiyanlardı.²¹ İkinci grup ise, aşırı gruplara katılmayıp Hristiyanlığın ana güzergâhında yollarına devam etmişlerdir.

1940’larda aşırı muhafazakar fundamentalistlerde kavga daha da büyüdü ve ayrılıkçı grup sadece liberallerden kopmadı, aynı zamanda kendi aralarında da mücadeleye giriştiler. Söz konusu ayrılıkçı grup, sürekli Kıyamet senaryoları üreterek dünyanın sonunun geldiğine dair birçok farklı kehanetlerde bulunmaya başlamıştı. Buna mukabil merkezde yer alan grup ise; aşırı fundamentalistlerin militan yaklaşımlarından ötürü (ki, o dönemde bu duruma bir örnek olarak zikredilebilecek Ku Klux Klan (KKK) örgütü, beyazların zenciler üzerinde üstünlüğü propagandasını yapmak için sürekli ve tamamen terör faaliyetleri yürüten Hristiyan bir gruptur,²²)

¹⁹ <http://www.csmonitor.com/2009/0310/p09s01-coop.html>, 13.03.2009.

²⁰ George Hawley, *Demography, Culture, and the Decline of America's Christian Denominations*, Lexington Books, Maryland 2017, s. 125.

²¹ Marsden, *a.g.e.*, s. 4.

²² Ku Klux Klan (KKK), 24 Aralık 1865’te ABD’nin Tennessee eyaletinde kurulan siyahî karşıtı ırkçı gizli bir örgüttür. Kurucuları Captain (Yüzbaşı) John C. Lester, Major (Binbaşı) James R. Crowe, John D. Kennedy, Calvin Jones, Richard R. Reed, Frank O. McCord’dur. Örgüte

Fundamentalizm ile Evanjelisizm arasında bir ayrıma giderek 19. y.y.'nin pozitif, kültürel ve daha ziyade manevi Evanjelisizmine dönmek istiyorlardı. Bu düşünceyle merkezci bu grup tarafından 1942'de Milli Evanjelic Birliği, 1947'de Fuller Seminary ve 1956'da Christianity Today dergisi kuruldu ve kendilerine de Neoevanjelicler adını verdiler. Birçok Amerikalı sosyoloğa göre 1960 ve 1970'lerde Evanjelicler "Sessiz Çoğunluk" olarak nitelendiriliyordu ve onların politik ve sosyal faaliyetleri proaktif olmaktan ziyade savunmacı bir refleks modundaydı.²³

1980'lerden sonra "Hristiyan Hakları" ve "Hristiyan Sesi" adı altında Amerikan politikasına ciddi anlamda müdahil olan aşırı Evanjelic gruplar, aynı zamanda o tarihten günümüze Evanjelic ile Fundamentalist arasındaki mesafeyi derinleştirmiştir. Çok ilginçtir ki, normal şartlarda sıradan veya ılımlı bir Evanjelic mutabık olamayan bu militan, aşırı muhafazakar, fundamentalist olup, kavgacı ve devrimci ruha sahip söz konusu grup eylemcileri, siyasete din merkezli yaklaşımlarında amaçlarına ulaşabilmek için sadece kendi aralarında değil, diğer Evanjelic ve Evanjelic olmayanlar, hatta Hristiyan bile olmayanlarla iş birliğine gidebilmişlerdir. Bu yıllarda Kutsal Kitap'tan aldıkları ilham ile özellikle eşcinsellik, kürtaj vb. sosyal ve kültürel konularda yaptıkları hararetli tartışma ve mücadele ile siyaset üzerinde ciddi baskı oluşturmuşlardır.²⁴

Kavramın ortaya çıkışından yıllar sonra bugün gelinen noktada, yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde Evanjelic kavramı, ciddi bir itibar kaybı ve imaj zedelenmesine uğramıştır. Kavramı korumak ve tükenmesine engel olmak adına Evanjelic dünyada kavramsal analizler yapıp, fundamentalist ve radikal gibi ifadelerin kullanılmamasına hassaten özen gösterilerek bu kavramlar arasında ayırım yapmaya özellikle dikkat edilmektedir.

3. EVANJELİKLERİN TEMEL İNANÇ ESASLARI

16. yüzyılın başlarında Martin Luther'in liderliğinde yüzbinlerce insan, Katolik kilisesini terk ederek Protestan düşüncesinin ortaya çıkmasını sağladılar. Bugünün Evanjelic hareketi, tamamen iman esasları şeklinde kabul ettiği aşağıda maddeler halinde belirtilen Latince tamlamalardan müteşekkil ve günümüz geleneksel Protestan kiliselerinin büyük kesiminin ihmal ettiği bu inanç esaslarına son derece önem verip her fırsatta vurgu yapmaktadırlar:

1- Sola Scriptura (Biblicism): Katolik kilisesinde Papanın ya da papazlarının direktiflerini bir kenara bırakıp, neye inanılacağını ve Tanrının kullarından neyi istediğini öğrenmek amacıyla *sadece kutsal Kitaba iman* edip ona yönelmek, onu en büyük ve en yüksek otorite kabul etmek,

2- Sola Fide: Sadece İsa'ya inanıp güvenmenin inananlara Cenneti garanti edeceğine, bunun dışında bir yol olmayıp amelin bu bağlamda bir etkisinin olmadığına inanmak,

3- Solus Christus: Tanrı olarak sadece İsa'ya inanma, Meryem'e, azizlere ve meleklerle asla ibadet etmemek,

4- Sola Gratia: Hiç kimsenin kendi başına Cenneti hak etmediğine/edemeyeceğine; dolayısıyla, bunun ancak İsa'nın merhametiyle mümkün olacağına inanmak,

5- Soli Deo Gloria: Sadece İsa'ya ibadet edip Katolik Papa ya da papazlara ibadet etmemek, Katolik kilisesinin insanları Cennete götüreceğine inanmamak.²⁵

Katolikler, Ortodokslar ve Yehova Şahitleri kutsal Kitabın yorumunda kurumsal olarak asla yanılmaz olduklarını iddia ederken; Evanjelic Baptistler ve Kalvinist düşünceye sahip Presbiteryan Protestanlar, kutsal Kitabın, bireyler tarafından kutsal Ruhun vereceği ilham ile

katılanlar arasında, iç savaş öncesi kurulmuş olan "Knights of the Golden Circle" (Altın Çember Şövalyeleri) adlı mason locasının üyelerinin çokluğu dikkat çeker. Ku Klux Klan örgütü, Amerikan İç Savaşı sonrasında zencilerin kazanmaya başladığı haklara, özgürlüklere ve zenci-beyaz eşitliğine karşı çıkmıştır. Amaçlarına ulaşmak için şiddet ve teröre başvurmuşlardır. Örgüt iki defa dağılmasına rağmen 1950 ve 1960'larda tekrar canlanmıştır. Günümüzde bazı bölgelerde sadece yerel bazda faaliyet göstermektedir. Detaylı bilgi için bk. "Ku Klux Klan", *Oxford Dictionary of English 2*, baskı, Oxford University Press, OX 2003.

²³ Davis Bunn, *agm*, s. 10.

²⁴ Bu tartışmalar ve Evanjeliclerin Amerikan siyasetindeki etkinliğine dair detaylı bilgi için bk.: Suzanne Staggenborg, *Social Movements*, 2. bas., Oxford University Press, New York 2016, ss. 147-157.

²⁵ Jason K. Allen, *Sola: How the Five Solas Are Still Reforming the Church*, Moody Publishers, NC 2010, s. 1-10; Stanley J. Grenz, *Revisioning Evangelical Theology*, s. 23.

kusursuz bir şekilde anlaşılıp yorumlanacağını belirtirler. Pentekostallar ve Karizmatikler ise ilham alan din adamlarının bu noktada kusursuz ve yanılmaz olduklarını iddia ederler. Kutsal ruhun aydınlatmasıyla *herkesin* kutsal Kitabı doğru bir şekilde anlayabileceği; bu sebeple de herkesin bizzat kendisinin okuyup yorum yapması gerektiği Evanjeliklerde genel kabul görmüş bir kanaattir. Bu konuda sıradan bir Protestanla Evanjelik arasındaki fark şöyle örneklendirilebilir: Kutsal Kitaba dair yapılan bir yorum için Protestan “Nerden anlıyorsunuz?” sorusunu yöneltirken, Evanjelikler aynı yorum için bu soruyu sormazlar. Tanrıdan ilham alma düşüncesi o kadar hâkim bir kanaattir ki, birçok kimse ile yapılan mülakatlarda Evanjelikler kendilerinin sürekli Tanrıdan ilham aldıklarını çok rahatlıkla beyan etmekte, hatta bu konuda örneğin, özellikle Pentekostallar arasında; akşam yemeği için nerede ne yiyeceğini Tanrıya sorup dua etmek suretiyle ilham bekleyerek aşırıya gidenler bile görülmektedir

Evanjeliklerin özelliklerini açıklayan bir açıklamada şu hususlara işaret edilmektedir: Evanjelik düşünce sisteminin ilkelerini özet olarak ortaya koyan dört standart vardır: “Conversionism”; olabildiğince fazla insanları Hristiyanlaştırma, “Activism”; İncil’in bütün insanlara ulaştırılmasında azami ölçüde gayret, “Biblicism”; İncil ve Tevrat’a özel bir ilgi ve yegâne kaynak kitap olarak vurgu, “Crucicentrism”; İsa’nın, bütün insanlığın günahlarına keffaret olmak üzere haçta kurban olmasına inanmaktır. Bütün bunlar birlikte Evanjelik düşünce sisteminin temellerini oluşturur.²⁶

Evanjelik öğretilerde sıradan Protestan mezheplerde olduğu gibi sadece kilise üyeliği, vaftiz edilme ve geleneksel Hristiyanlıkta yapılması mutad olan işlerin yerine getirilmesi yeterli olmayıp; özel, bilinçli ve ihtiyari bir kararla İsa’yı takip etme ve onun mesajını tüm insanlığa ulaştırma gayreti vardır. Verilen bu bireysel kararlar birlikte günahların tamamından şartsız arınma ve Cehennemdeki ebedi bedbaht olma halinden sonsuza dek kurtulma söz konusudur. Bu durum, “saved” (ebedi korunmuş olma hali) ya da “born again” (yeniden doğma) şeklinde ifade edilir. Burada Evanjelik düşünceyle ilgili olarak dikkat edilmesi gereken bir konu, kişinin ebedi saadete ulaşmasında dini pratiklerin hiçbir şekilde faydası olmayıp; bunun ancak İsa’ya hakiki anlamda iman etmekle mümkün olacağı inancıdır.

Evanjelisizm, diğer insanları İsa’ya kazandırma gayreti olmakla beraber Evanjeliklerin faaliyetlerinde buna ilave olarak sosyal adalet, aile ve ahlaki sorunlar gibi toplumu doğrudan ilgilendiren konular yer alır. Özellikle eşcinsel hakları, kök hücre ve kürtaj gibi konular Evanjelikler için son dönemin en hararetli tartışma konuları arasında yer alır.²⁷ Lutheran ve Metodist kiliselerin konuya dair liberal görüşleri bir kenara bırakılırsa, Evanjeliklerin çok büyük bir ekseriyeti, bu konuda son derece radikal görüş beyan etmekte ve yüzlerce sivil toplum kuruluşu adı altında muhafazakâr düşüncelerini şiddetle savunup, karşıt görüşlülere hiddetle ve acımasızca eleştirerek siyaseti doğrudan etkileme gayreti içerisinde bulunmaktadır. Zaten bu hareket, bugün itibarıyla bu tür politikalarla özellikle gençler üzerinde dinamik bir yapı ve heyecan oluşturarak mevcut varlığını sürdürme gayreti içerisinde.

Evanjelik düşüncede Evanjelizm, Tanrı tarafından verilmiş bir görevdir ve bu misyon ihtiyari olmayıp İncil’de ifade edildiği gibi, tamamen Tanrının tayin ve emriyle söz konusu olmaktadır: “Siz beni seçmediniz, ben sizi seçtim. Gidip meyve veresiniz, meyveniz de kalıcı olsun diye sizi ben atadım. Öyle ki, benim adımla Baba’dan ne dilerseniz size versin.”²⁸ “Baba Tanrının beni gönderdiği gibi ben de sizi gönderiyorum.”²⁹ ayeti, tüm Hristiyanlar, özellikle Evanjelikler için tüm dünyayı Hristiyanlaştırma konusunda ilham kaynağı olmuştur. Öte yandan dünyanın herhangi bir noktasında Hristiyanlaştırma neticesinde kazanılan yeni mühtedilerin yalnız bırakılmamaları gerekmekte; aksine misyon sorumluluğu gereği onlara din hizmeti sağlayacak kilise gibi aktif ve dinamik bir kurumsal yapı oluşturulduktan sonra bile, zaman zaman ziyaretler gerçekleştirilmek üzere moral ve eğitim düzeyini zinde tutmaya yönelik faaliyetlerin yapılması gerekmektedir:

²⁶ David Bebbington, *Evangelicalism in Modern Britain: A History from the 1730s to the 1980s*, Grand Rapids, MI, Baker 1992, s. 70.

²⁷ Ted G. Jelen, *Encyclopedia of American Religion and Politics*, s. 157.

²⁸ Yuhanna, 15/16.

²⁹ Yuhanna, 20/21.

“Pavlus ile Barnaba Antakya'da kaldılar, diğer birçoklarıyla birlikte ders verip Rabbin sözünü müjdelediler. Bundan bir süre sonra Pavlus Barnaba'ya, «Rabbin sözünü duyurduğumuz bütün kentlere dönüp kardeşleri ziyaret edelim, nasıl olduklarını görelim» dedi.”³⁰ Hatta bunun da ötesinde yapılması gereken; asli günah sebebiyle pişmanlığını izhar edip İsa ile hemhal olarak onun kanıyla yıkanmak suretiyle ihtida eden yeni “havariler”, İsa'nın kurtarıcılığı ve sevgisiyle her geçen gün manevi anlamda terfi ettirilmeli ve bu inanç sisteminin ilkelerini başkalarına anlatabilecek düzeye gelinceye kadar eğitimi yapılmalı ve neticede Tanrının Krallığı için yeni bir misyoner ihdas edilmelidir.³¹

Yeni Ahit, hidayete erişme bakımından insanoğlunu daima iki gruba ayırır. İsa'yı kurtarıcı olarak benimseyip Ona inananlar ve bu teklifi reddedip ebedi kınanmaya müstahak olanlar.³² İşte bu ikinci gruba giren kitlelere ulaşma, bir Evanjelik için mesleği, sosyal statüsü, dili, ırkı, rengi ve mezhebi her ne olursa olsun, ömrü boyunca her fırsatta uğruna maddi-manevi bütün enerjisini harcayacağı bir ilke ve amaç haline gelmektedir. İncil'den alınan ilhama göre, Evanjelik öğretilerde iyilik yapmak, İsa'nın Tanrı olarak kabul edilmemesi halinde sıfırdan sonra yeni sıfırlar ilave etmek gibi beyhude bir iştir. Zira Tanrının hükümrانlığına nail olmak ancak yukarıda sözü edilen “yeniden doğma” ile mümkündür.³³

Kutsal Kitapla ilgili olarak Evanjelikler, herhangi bir ayırım yapmaksızın hem İncil hem de Tevrat olmak üzere, her ikisini de gerçek bir Tanrı kelamı olarak yanılmaz, hatadan uzak, kelime kelime inanılıp uyulması gereken, ilahi ve yegâne bir kitap olarak görürler.

Liberal Protestanlar genelde İsa'nın hayatını kendileri için güzel bir örnek kabul edip buna göre yaşamaya çalışırken Evanjelikler, insanlığın günahları ve kurtuluşu için İsa'nın çarmıhta ölümüne ve ardından mucizevî bir şekilde dirilip göğe yükselişine ve onunla beraber sonsuz yaşama fikrine vurgu yaparlar. Evanjeliklerin özelliklerine dair yukarıda bütün bu anlatılan hususlarda en çok muhafazakâr ve tavizsiz bir tutum izleyenler Baptistler ve özellikle Güney Baptistleri iken, bu noktada kısmen itidalli olan diğer Protestan Evanjelik grup, Presbiteryan Evanjelikleridir. Bununla beraber bu mezhepten olan Evanjelikler, siyasi konularda olmasa da dini konularda son derece muhafazakâr bir duruş sergilemektedirler. Evanjelik hareketinde aktif yer alan Protestanlar, Presbiteryanlardan daha ziyade Baptistler, özellikle de Güney Baptistleri arasından çıkmaktadır. Bu iki mezhepteki Evanjeliklerin etnik yapısına bakıldığında, beyaz Amerikalı Evanjelikler bir kenara bırakılırsa; Baptist mezhebinde çok ciddi oranda zenci cemaat söz konusu iken, Presbiteryan kilisesinde Uzak Doğu etnik kökenli Evanjeliklerin yoğunluğu kolaylıkla görülebilir. Presbiteryan Evanjeliklerin beş temel özelliği şöyledir:

- 1- Kutsal Kitabın mahza otoritesi ve hatadan müstağni olması,
- 2- İsa'nın mucizevî bir şekilde bir bakireden doğumu,³⁴
- 3- İsa'nın, kanıyla bütün insanların günahları için vekâleten bedel ödemesi,
- 4- İsa'nın, ölümünden sonra yeniden bedensel olarak hayat bulması,
- 5- Mucizelerin otantikliği konularına iman etmektir. (1920'lerde çoğu fundamentalist olmak üzere Evanjelikler, mucizelerin orijinallliği fikrini, daha ziyade ve özel olarak “İsa'nın ikinci gelişini” inanç esasına dönüştürmüşlerdir.)³⁵

Evanjelik akım, sadece Protestanlık mezhebi arasında yaygınlaşmış bir akım olmayıp; aynı zamanda Katolik kilisesi altında şekillenen Katolik Evanjelikleri de görmek mümkündür. Bunun

³⁰ Elçilerin İşleri, 15/35-36.

³¹ Kassoum Keita, *The Evangelist's Goal: Making Disciples, The Calling of an Evangelist* (The Second International Congress for Itinerant Evangelists, Amsterdam, The Netherlands), Edited by J. D. Douglas, World Wide Publications, Minnesota 1987, s. 211.

³² Markos, 16/15-16.

³³ Yuhanna, 3/1-8.

³⁴ Evanjelik düşüncesinde İsa'nın mucizevî bir şekilde doğumuna vurgu yapılırken, annesi Meryem'in resimleri ve heykelleri ibadet mahallerinde kullanılmadığı gibi Katoliklerin aksine, bu gibi figürlere de kutsama yapılmaz.

³⁵ George Marsden, *Fundamentalism and American Culture: The Shaping of Twentieth-Century Evangelicalism (1877-1925)*, Oxford University Press, New York 1980, s. 117.

güzel bir örneği; bir dönem Katolik iken Protestanlığa geçmiş ve Evangelical Theological Society (ETS) adlı kurumun başkanlığını yürütmüş ve daha sonra tekrar Katolik mezhebine dönen Francis J. Beckwith'dir ve "Roma'ya Dönüş: Evanjelik Bir Katolığın İtirafları" adlı kitabında bu şahıs, kendisinin hem Evanjelik hem de Katolik olduğunu/olabileceğini belirtmektedir.³⁶ Hatta Amerika'da Ortodoks Evanjelik Kiliselerden de bahsetmek mümkündür.

Aslında Hristiyan düşüncesinde Katolikler ve Protestan Evanjelikler arasında hem itikadi hem de ameli noktalarda çok ciddi ayrımlar söz konusudur. Bunlardan birisi de, Katolisizmde Tanrı ile insanın ilişkisinde kilisenin son derece önemli bir rolü varken, Evanjelikler bunu tamamen bireysel bir tecrübe olarak görerek kilise faktörünü bu ilişkide tamamen yok saymaktadırlar. Birçok Evanjelik, kendi ifadeleriyle Hristiyanlığı kurumsallaşmış inanç biçimi olan bir *din* olarak algılamak yerine, bireysel bir tecrübe ve bir *inanç biçimi* olarak ele alma eğilimi içerisindedir. Onlara göre Hristiyanlık, bir din olarak değerlendirildiğinde örneğin; Budizm, Yahudilik ve İslam gibi diğer dinleri de akla getirdiği ve dinin de akıldan ziyade kalpte tezahür eden bir içsel tecrübe olması sebebiyle Evanjelikler bu konuda bir ayırım yapma, Hristiyanlığı üstün görüp diğer dinlerden soyutlama gereği hissederler. Öte yandan dinlerin belli kurallara sahip olması, dünya görüşünü şekillendiren bir hukuka sahip olması vb. sebeplerden ötürü din kavramını Hristiyanlık için kullanmaktan olabildiğince imtina ederler. 1942 yılında kurulan ve 60 farklı Hristiyan mezhebiyle 45.000 kiliseyi temsil eden Milli Evanjelikler Birliği başkanı Dr. Leith Anderson ile Haziran 2009'da Washington'da yaptığımız bir mülakatta; kimi Evanjeliklerin, bazı isim, sıfat ve kavramlarda kötü bir imajın oluşması sebebiyle kendilerini Hristiyan ya da Evanjelik olarak tanımlamaktan çekindiklerini, bunların yerine İsa'nın Takipçisi "Follower of Jesus" olarak vasıflanmak istediklerini belirtmiştir. Bu bağlamda Evanjelik kavramının olumsuz imajının düzeltilebilmesi amacıyla kavram ile oynandığını, umumileştirildiğini dile getirmiştir. Söz konusu zat, aynı zamanda Evanjelik düşüncenin çöküşün eşiğinde olduğuna dair basına yansıyan bilgi ve değerlendirmelere şiddetle karşı çıkmakta; son zamanlarda kalite ve sayı bakımından Evanjeliklerde gözle görülür bir gelişme olduğunu iddia etmektedir.

Protestan Evanjeliklerin itikadi konularda ihtilafa düştüğü çok açık bir gerçektir ve bunların en önemlilerinden birisi de, kader konusudur. Presbiteryan kilisesi, müntesiplerince konu pek fazla bilinmemekle beraber ki, bu durum bütün mezhepler için söz konusudur, net olarak Kalvinist teoloji çerçevesinde kadercı bir çizgiyi takip ederken, Baptistler büyük ölçüde bu düşünce sisteminin aksine görüş beyan ederler. Özellikle Amerika'da Anglikan kilisesine, dolayısıyla da Katolik inanç sistemine yakınlığıyla bilinen ve Evanjelik olmalarına şüpheyle bakılan Lutheranların zihinleri ise bu konuda fazlasıyla karışık olup, papazları bile konuya vakıf olmaksızın bu meselede taraf olmama eğilimi içerisindedirler. Ancak onlar için sadece iman değil aynı zamanda salih amel kavramı da önemli yer tutar.

Farklı mezheplere mensup Evanjeliklerin ibadet etme biçimlerinde de değişik uygulamalar göze çarpmaktadır. Örneğin Tanrıyı övme ve ibadet olarak telakki edilen şarkı söyleme merasimi, Evanjelik Baptist ve Lutheran kiliselerinde geniş yer tutarken Presbiteryan kiliselerinde şarkıdan ziyade vaaza ve vaazın içeriğine kutsal Kitaptan sıkça alıntılar yapmak suretiyle önem verilir ve bu çok daha makul ve sade bir biçimde icra edilir. Üslup bakımından Lutheran kiliseleri için de bu durum kısmen benzer iken Baptist Kiliselerde vaazlar çok daha heyecanlı ve hamasi nutuklarla icra edilir.

Yapılan anketlerde Evanjeliklerin arasında kendisini aynı anda Baptist/Lutheran gibi birbirine çok büyük ölçüde zıt olan veya farklı herhangi iki mezhebin müntesibi olarak tanımlayanlar da mevcuttur. Bunun sebebi olarak da, herhangi bir mezhebe mensup bir ailede yetişip daha sonraları yetişkinlik dönemlerinde daha farklı bir mezhebin öğretisini benimsemiş ve sebepler olarak değerlendirmekteyiz.

³⁶ Francis J. Beckwith, *Return to Rome: Confessions of an Evangelical Catholic*, Brazos Press, Grand Rapids 2009, s. 25.

Evanjelik kiliselerdeki ayinlere katılıp cemaat içerisinde aktif görev alanlar arasında Evanjelik kavramının ne anlama geldiğini bilmeyen bir kısım insanları görmek de mümkündür. Diğer taraftan yine bu tür kiliselere devam eden; ama kendisini Evanjelik olarak tanımlamayan Hristiyanlar da vardır. Bu gruptaki insanların bir kısmı kavramın ciddi anlam kaymasına uğraması, bazıları da kavramın özellikle geçmişte militan bir muhtevaya dönüşmesinden ötürü yanlış anlaşılma endişesiyle bu vasıfla nitelenmek istememektedirler.

Katolik kilisesinde yedi farklı ayin söz konusu iken³⁷ Evanjeliklerde, nikah ve cenaze törenleri bir yana bırakılırsa, sıklıkla ifa edilen iki çeşit ayinden bahsetmek mümkündür: Bunlar Hz. İsa'nın son yemeği olarak Türkçeye tercüme edilen Last Supper ve Vaftiz ayinidir. Hz. İsa, ölümünden hemen önce havarilerine ekmek ve şarap sunarak "Bunu yiyip için ve beni hatırlayın."³⁸ diyerek kendisinden sonraki Hristiyanlar için, ekmek ve şarabın cemaat arasında ayin esnasında paylaşıldığı bir gelenek bırakmıştır. Bu sebeple özellikle Presbiteryan kilisesinde olmak üzere, kiliselerin durumuna göre haftada bir gün veya ayda bir gün şeklinde ekmeğin ve şarabın paylaşımı önemli bir ayin olarak merasimle icra edilmektedir. Vaftiz ayini ise yeni doğmuş bebeklerin ya da çocukların orijinal günahları sebebiyle Tanrı İsa'nın çağrısına cevap veremeyeceklerinden ötürü, öncelikle doğumun hemen ardından olmak üzere, günahlardan arınmak için yıkanma merasimidir. Mezhebe ismini veren söz konusu ayin Baptistlerde İsa'nın davetine bilinçli bir cevap olması itibariyle yetişkinlik dönemine tehir edilmektedir. Bu durum, bu mezhebi diğer mezheplerden ayıran en önemli özellik olarak tezahür etmektedir. Bu tören, yaş durumuna bakılmaksızın zaten Hristiyan olan fakat dini bilinç ve heyecanıyla adeta yeniden doğan (Reborn) Evanjeliklere de uygulanan önemli bir ayin ve gelenek olarak varlığını sürdürmektedir. Saatlerce süren onlarca mülakatta özellikle Presbiteryan kilisesi müntesibi Evanjelikler, kendilerinin aslında Evanjelik olmakla sonradan, yeniden Hristiyan olduklarını beyan etmekte; geleneksel Hristiyanlığı ve Katolikleri şiddetle eleştirerek hakikatte Evanjelik olmayanların Hristiyan olmadıklarını ifade etmektedirler. İsa'dan sonra gelen hakiki Hristiyanların, Yahudilerde olduğu gibi, "seçilmişler" olduklarını ve Tanrının "Seçilmişler Listesi"nin (Master List) olduğunu, İsa'nın işte bu seçilmişler için haçta kurban olduğunu ifade etmektedirler.³⁹

Evanjelikler arasında, özellikle ılımlı ve liberal olanlar arasında kendilerini sağ kanat muhafazakâr siyasi Evanjelik hareketten ısrarla soyutlamak isteyenler, kendilerine "Evanjelik misiniz?" sorusu yöneltildiğinde kavram kargaşası sebebiyle Evanjelik kavramından ne kastedildiğini sormaktadırlar. Oysaki aynı soru Güney Baptistlerine yöneltildiğinde hiç tereddüt etmeden "Evet" cevabını verebilmektedirler.

Fundamentalist Evanjelikler ise sosyal konulara çok daha hassasiyetle yaklaşmaktadırlar. Alkol almaya, sigara içmeye, sinema ve tiyatroya gitmeye karşı çıkmaktadırlar. Hatta kadın ve erkeklerin aynı ortamı paylaşması ve yine insanları Tanrıdan uzaklaştırması sebebiyle üniversitelere devam etmeyi uygun görmeyenleri de vardır. Özellikle güney eyaletlerinin taşra sayılabilecek yerlerinde bulunan (siyasi olmayıp sadece dini açıdan) muhafazakâr ve fundamentalist Güneyli Baptist Evanjeliklerin bir kısmı, biraz da kendilerini toplumdan tecrit ederek yaşamaktadırlar. Mülakat ve anket çalışması yapmak üzere Amerika'nın Güney Kerolayna eyaletinde kendilerini bizzat fundamentalist olarak nitelendiren bir mahalle kilisesine yapılan bir ziyarette, Evanjelikler üzerine bilimsel bir araştırma yapmak amacıyla Georgetown Üniversitesinden geldiği söylenmiş olmasına rağmen, erkeklerin bulunmadığı kilisede bayanların görüşmek istemediği anlaşılmış; ardından yapılan ısrar neticesinde (ancak kilise dışında) 15 dakikalık görüşmeye müsaade edilerek, bayanların dini duygu ve düşüncelerini dinleme fırsatı bulunmuştur. Yaptığımız bu kısa görüşmede fundamentalist Evanjeliklerce, bayanların kısa saçlı olmasına müsaade edilmediği, topuklarına kadar uzun etek giymelerinin mecbur olduğu ve hiçbir şekilde bayanların pantolon giymelerinin doğru olmadığı, kadın erkek ilişkilerinin çok daha düzeyli ve mesafeli olması gerektiği, aile planlamasına kesinlikle karşı

³⁷ Father Aquinas, *The Seven Sacraments of The Church*, Kingship of Christ Publishing, New Mexico, ty., s. 15.

³⁸ 1 Korintliler, 11/23-26.

³⁹ Hristiyanların seçilmiş oldukları ve kendilerine tanınan özel ayrıcalıklarla ilgili İncil'de yer alan detaylı bilgi için bk. Efesliler, 1/3-14.

oldukları, alkol ve sigara gibi alışkanlıkların kilise cemaati için yasak olduğu orada bulunan söz konusu fundamentalist bayanlar tarafından çekingen bir tavırla dile getirilmiştir.

Tanrıyla ilgili olarak sevgi ve adalet kavramları Evanjelicler arasında son zamanlarda hararetle tartışılan konular arasında yer almaktadır. Hukukun her zaman değişebilir olması sabitesinden ötürü, sevgi esasını onun yerine evrensel bir ilke olarak ikame edilmeye çalışılmaktadır. Evanjelic düşüncede dini hukuk, ancak kısmen kabul edilebilir. Hz. İsa'nın, "Ben Kutsal Yasayı (Tevrat) geçersiz kılmaya değil onu tamamlamaya geldim."⁴⁰ ifadesiyle beraber, Aziz Paul'un "hukuka tabi olunmaması gerektiğine"⁴¹ dair yazdıklarına rağmen; mesela Tevrat'ın 10 Emri kabul edilmeli ve buna göre yaşanmalıdır. Ancak asıl olan sevgidir. "Komşunu seveceksin" esasını, bütün hukukların üzerinde bir yapıya sahiptir. "Paul'un Romalılara yazdığı mektuplar biraz kompleks sayıldığı için hukuk-sevgi ayrımında kriter olarak almak doğru olmaz" şeklinde konu, bazı mutedil Evanjeliclerce izah edilebilmekte; aksi halde İncil'in % 75'i kendisi tarafından yazılan Aziz Paul'un yazılarının özüne bakıldığında İsa'ya inananların hukuki bir sorumluluğunun olmadığı, her şeyin sevgiye dayalı olduğu, komşuyu sevmenin bütün hukuki düzenlemeleri ihtiva edeceği görüşü ortaya çıkmaktadır.⁴²

4. EVANJELİK HAREKETİNDE DİNLER ARASI DİYALOG

Son olarak bu kısımda Evanjelic hareketin dinler arası diyalog olgusuna nasıl baktığını değerlendirmek, onların genel anlamda İslam dinine bakış açılarını göstermesi bakımından uygun olacaktır. 1970 öncesinde Katolikler ve diğer Hristiyanlar arasında, 1970'lerden sonra ise Müslümanların da dâhil edildiği diyalog faaliyetlerine liberal ve ılımlı Evanjelicler; meseleyi dini, ahlaki ve sosyal açıdan değerlendirip maslahat gereği sıcak bakarken, aşırı muhafazakar Evanjelicler bu tür ilişkilerin İslam dinine meşruiyet kazandıracağı ve Hristiyan dünyaya hiçbir şekilde faydasının olmayacağı düşüncesiyle karşı çıkmaktadırlar. Buna gerekçe olarak da, Hristiyanlık ve İslam arasındaki düşmanlığın çok eskilere dayandığı belirtilerek Haçlı Seferleri ve Bizans'ın düşmesi zihinlere hatırlatılır. Bu bağlamda Wake Forest Üniversitesi Teoloji Bölümü Başkanı Charles Kimball, Hristiyanlığın varlığı ile Batı kültür ve edebiyatını tehdit eden dini geleneğin sadece İslam olduğunu ve bu durumun sürekli bilinç düzeyinde tutularak hiçbir zaman göz ardı edilmemesini tavsiye etmektedir.

İbrahimî dinler, asgari müşterekler, müşterek kökler, hoşgörü vb. diyalogu çağrıştıran kavramları kullanmak; Müslümanların monoteist olduklarını ve "Allah" kavramının sadece İngilizcedeki "God" kavramına tekabül ettiğini söylemek; muhafazakar Evanjelicler için aslında beyin yıkama ve göz boyamanın ötesinde bir anlam ifade etmemekte ve tamamen teolojik bölünmüşlüğü göstermektedir. İlimli Evanjelicler için ise, Müslümanlarla diyalog ve müzakerelerde bulunmak, İncil'i Müslümanlara ulaştırma ve İslam ile Hristiyanlık öğretisini mukayese etme adına çok önemli bir fırsat olarak görülmekte ve konuya dair birçok farklı metodolojiler geliştirilerek örnekleriyle açıklanmaktadır. Hatta İslami şiir, mistisizm vb. hususlar, İncil'i aktarmada başlangıç noktası olarak alınması tavsiye edilmektedir.⁴³ Bütün bu gayelere matuf olmak üzere, ılımlı Evanjelicler tarafından doğudan göç edip Hristiyan bir çevrede yaşayan Amerika'daki Müslümanlar için İsa'ya ulaşma imkanları tamamen kolaylaştırılarak tüm bariyerler kaldırılmış ve kapılar ardına kadar açılmıştır.

5. SONSÖZ

Hristiyanlığın herhangi bir mezhebiyle bağlantılı olanların oranı, son yirmi yıl içerisinde en az %10 oranında düşüş göstermiştir. Genel anlamda bugün Amerika'da sekülerleşme ve Agnostisizmin artmasıyla Evanjelic düşünce de kendini gerek İslam'a, gerekse Ateizm'e karşı yenileme ihtiyacı hissetmektedir. The Christian Science Monitor adlı web sayfasında yayınladığı

⁴⁰ Matta, 5/17.

⁴¹ Romalılar, 6/14.

⁴² Michael G. Long, The Legacy of Billy Graham, *Critical Reflections on America's Greatest Evangelist*, Westminster John Knox Press, Louisville, Kentucky 2008, s. 37.

⁴³ Irving Hexham ve diğerleri, *Encountering New Religious Movements: A Holistic Evangelical Approach*, Kregel Publications, MI 2004, s. 58.

makalede, kendisi de saygın bir Evanjelik olan Michael Spencer, Evanjelik Hristiyanlığın önümüzdeki 10 yıl zarfında çok ciddi bir yıkılışa sahne olacağını belirtmektedir. Bu kırılmayla Protestan çizgideki Hristiyanlığın da ciddi bir gerilemeye maruz kalacağı ve Batı'da kültürel ve dini anlamda köklü değişiklikler yaşanacağını belirtmektedir. 20 yıl zarfında modernizmin de etkisiyle Amerika'daki Evanjelik hareketin, üçüncü dünya ülkelerinde olmasa da, ciddi anlamda dağılma sürecine gireceği öngörülmektedir. Birçok kavram için söz konusu olduğu gibi, Evanjelik kavramı da zamanla eskidiği için kendini tüketeceği bizzat mutedil Evanjeliklerce de düşünülmektedir. Şimdiye kadar Pat Robertson, Jerry Falwell, Jerry Vines vb.nin, Kıyamet'in çok yakında kopacağına dair defalarca yaptığı yersiz tahminleri tutmayınca; bizzat Evanjelikler arasında da itimat zafiyeti meydana gelmiş; "1000 Yıllık İsa Hükümraniği"na olan inanç merkezinde dünya görüşünü şekillendirmenin sorunlu bir düşünce ve eylem ürettiği, sıradan birçok Evanjelik tarafından anlaşılmış ve sadece sevgi kavramını sürekli gündemde tutmanın bugünün insanına somut olarak verebileceği bir şey olduğu sorgulanır hale gelmiştir. Bugün itibariyle geline son noktada, sevgi ve nefreti aynı anda aynı kaptan tutmanın imkânsızlığı anlaşılmış; dolayısıyla Evanjelikler arasında da ciddi bir sekülerleşme meydana gelmiştir. Çünkü; en azından Evanjeliklerin belli bir kesimi için söz konusu olan, hoşgörüsüzlük kültürü genel insan tabiatına aykırı olduğu için, bu düşünce sistemi kamu vicdanında ma'kes bulamamaya ve her geçen gün erime trendine girmeye başlamıştır. Öte yandan aile, eşcinsel evlilik, kürtaj, kök hücre gibi sosyal konulara ilgi göstermek suretiyle bugün itibariyle varlığını sürdürmeye çalışan bu akımın, sosyal konulara cevap üretebilecek yapı ve kabiliyette dini bir kaynağa sahip olup olmadığı tartışılır hale gelmiş; hukuku kabul etmeyen "komşunu sev", "düşmanını sev" gibi her şeyi sevgiye dayandıran bir felsefeyle bu gibi sorunlara çözüm üretmenin imkânı tartışılır duruma gelmiştir. Nihayet geçmişte ifrat ya da tefritle hareket eden marjinalerin tarihte yok olduğu gibi, muhtemelen 20 yıl zarfında Amerika'daki Evanjelik hareketin de ciddi bir dağılma sürecine gireceği yönünde ciddi bir kanaat ortaya çıkmıştır.

KAYNAKÇA

Allen, Jason K., *Sola: How the Five Solas Are Still Reforming the Church*, Moody Publishers, NC 2010.

Barry A. Cosmin ve Ariela Keysar, *American Religious Identification Survey (ARIS 2008)*, Trinity College, Hartford, Connecticut 2009.

Bebbington, David, *Evangelicalism in Modern Britain: A History from the 1730s to the 1980s*, Baker, Grand Rapids, MI 1992.

Dennis, Jeffery P., *Evangelical Christians*, GLBTQ, Chicago 2004.

Bunn, Davis "Evangelical And Post-Evangelical Christianity", *European Judaism: A Journal for the New Europe*, Vol. 38, No. 1, Spring 2005.

Ellison Research, *America's Definition: What is an Evangelical*, Phoenix, AZ 2008.

Beckwith, Francis J., *Return to Rome: Confessions of an Evangelical Catholic*, Brazos Press, Grand Rapids, MI 2009.

Grenz, Stanley J., *Revisioning Evangelical Theology – A Fresh Agenda for the 21st Century*, InterVarsity Press, Downers Grove, Illinois 1993.

Hawley, George, *Demography, Culture, and the Decline of America's Christian Denominations*, Lexington Books, Maryland 2017.

Hexham, Irving ve diğerleri, *Encountering New Religious Movements: A Holistic Evangelical Approach*, Kregel Publications, MI 2004.

Jelen, Ted G., *Encyclopedia of American Religion and Politics*, Facts On File, NY 2003.

Keita, Kassoum, *The Evangelist's Goal: Making Disciples, The Calling of an Evangelist (The Second International Congress for Itinerant Evangelists, Amsterdam, The Netherlands)*, J. D. Douglas (Ed.) World Wide Publications, Minnesota 1987.

Long, Michael G., *The Legacy of Billy Graham, Critical Reflections on America's Greatest Evangelist*, Westminster John Knox Press, Louisville 2008.

Marsden, George, *Fundamentalism and American Culture: The Shaping of Twentieth-Century Evangelicalism (1877-1925)*, Oxford University Press, New York 1980.

Noll, Mark A., *The Rise of Evangelicalism: The Age of Edwards, Whitefield and the Wesleys*, Inter-Varsity, MI 2004.

Oxford Dictionary of English, 2. edit., Oxford University Press, OX 2003.

Quebedeaux, Richard, *The Worldly Evangelicals*, Harper & Row, San Francisco 1978.

Staggenborg, Suzanne, *Social Movements*, 2. bas., Oxford University Press, New York 2016.

Steward, Kenneth J. "Did evangelicalism predate the eighteenth century? An examination of David Bebbington's thesis", EQ 77.2 (2005), ss. 135-153.

Westphal, Merold, "The Ostrich and the Boogeyman: Placing Postmodernism", *Christian Scholars Review* 20 (December 1990).

Willes, Jim, *Armageddon now: the end of the world A to Z*, Visible Ink Press, Detroit 2006.

<http://www.patrobertson.com/Speeches/IsraelLauder.asp>, 07.04.2009.

<http://www.csmonitor.com/2009/0310/p09s01-coop.html>, 13.03.2009.